

Konstrukce chebského lidového nábytku

Lidový nábytek je předmět lidové tvorby spadající zejména pod hledáček etnografů. Konstrukce lidového nábytku je však příliš neoslovuje a svoji pozornost zaměřují spíše jiným směrem. Co tedy řekne konstrukce a truhlářské zpracování truhlářům, zabývajícím se přímo nábytkem? V našem příspěvku jsme se zaměřili na chebský lidový nábytek, a to především na jeho konstrukci a nejčastěji používané truhlářské spoje.

Autoři: Ing. Milan Podlena,
Ing. Jan Bomba, Ph.D.

Fakulta Lesnická a dřevařská ČZU v Praze
Kontakt: M.Podlena@seznam.cz

Foto: Sběrka Muzea Cheb (SMCH), Výkresy: autoři

Charakteristické znaky chebského lidového nábytku

Lidový nábytek na Chebsku je charakteristický především svými malovanými motivy a dekory, které ho odlišují od dalších etnografických oblastí. Díky své bohatosti řadíme chebský lidový nábytek do skupiny nejzajímavějších lidových nábytků z celé oblasti Čech. Množství dochovaného nábytku napovídá, jak bohatá musela být i jeho výroba. Kvalita provedení nábytku způsobila, že se poměrně dlouhou dobu udržel, a mohl konkurovat například i intarzovanému nábytku. Dnes

je největší část chebského lidového nábytku uložena v muzejní Sběrce Muzea Cheb jako jeden ze sběratelských předmětů a je právem obdivovaným předmětem lidové tvorby.

Pro chebský lidový nábytek jsou charakteristické květinové, figurální nebo architektonické motivy. Obrysy květinových vzorů jsou zde často zvýrazňovány drobným čárkovaním nebo tečkovaním bílou barvou. Na skříních se zkosenými předními plochami bývají umístěné malované sloupky obtáčené květinovou girlandou. Současně s použitou květinovou malbou se vyskytuje i malba ptáčků. Figurální

malba je na chebském lidovém nábytku zastoupena buď náboženskými anebo světskými motivy zobrazenými jako galantní scény nebo pracovní výjevy (česání ovoce, dudák, ...). Další samostatnou kapitolou figurálních maleb jsou různá abstraktní zobrazení (např. alegorie jara, léta, podzimu, zimy). Skupinu architektonických motivů zastupují romantické krajinomalby a výtvarně pojaté pohledy na známá místa (např. Cheb, Seeberg, ...). Mezi typické prvky použité na chebském lidovém nábytku řadíme malířskou techniku mramorování, umístěnou ve výzdob-

Truhla na podstavci (dole, SMCH, Nb 178) a svatební truhlička (nahore, SMCH, Nb 166)

Polokruhové křeslo (SMCH, Nb 24)

Dvoudveřová skříň (SMCH, Nb 145)

Jednodveřová skříň (SMCH, Nb 141)

ných polích na bočních plochách skříní a truhel. Na nejstarších kusech nábytku nalezneme také jednotlivá patra stromů vytvořená technikou tupování. Mezi další typické chebské znaky patří podstavce truhel vyřezávané do tvaru polokruhovitých obloučků anebo menší svatební truhlíčky. Posledním a jedinečným znakem jsou polokruhovitá křesla, společně s dětskými křesílky, jež mají sloupky pestře barevné a vyřezávané do tvaru postaviček (např. celé kapely).

Konstrukce

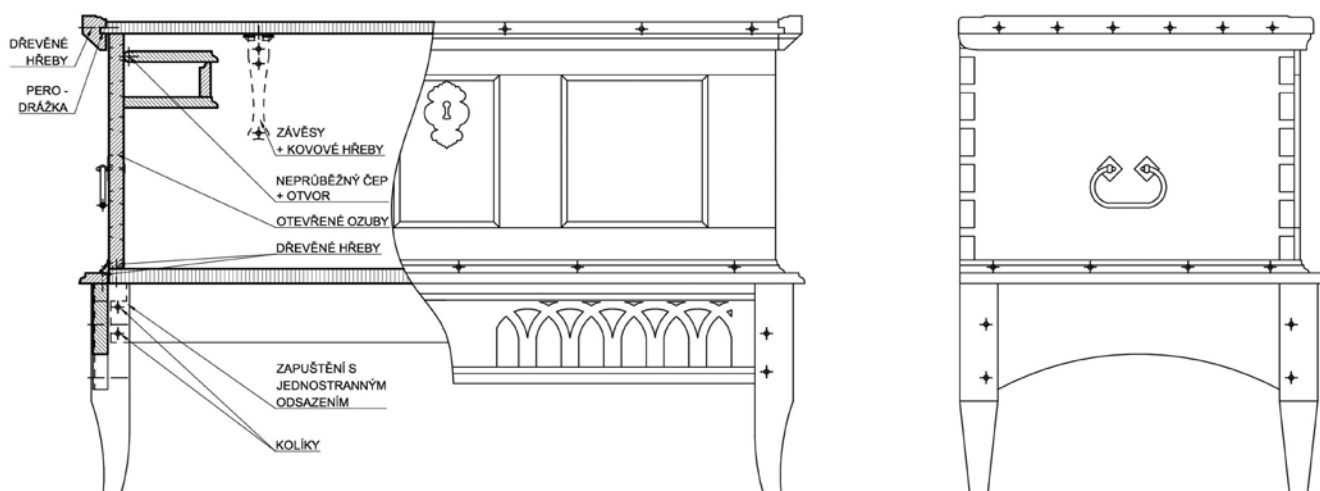
Samozřejmě, že jako u každého „běžného dřevěného“ nábytku, je i konstruk-

ce lidového nábytku vytvořena hlavně z rostlého dřeva.

Ve všech oblastech si je konstrukce lidového nábytku navzájem podobná v závislosti na jeho výrobě. Konstrukce chebského lidového nábytku je velmi jednoduchá. Výrobce je v tomto případě jasný, protože podle malých odchylek na celkových rozměrech a tvarech nábytku můžeme říci, že na něm pracovali velmi zkušení truhláři (nikoli tesaři jako v některých ostatních oblastech). Z použitých jehličnatých dřevin se zde setkáme nejčastěji se smrkem, borovicí nebo jedlí. Jehličnaté dřeviny se totiž lépe opracovávají a nábytek tak mohl být cenově dostupnější, proto se jen zřídka

používaly dřeviny listnaté. Dřevo je zde použité ve formě řeziva (prken, fošen a hranolků) určeného pro rámové konstrukce a konstrukční desky vytvořené z šířkově nastavovaných přířezů. Desky se používaly například na horní stolové desky nebo na korpusy skříní a zásuvek. Aby zkompletovaná konstrukce byla dostatečně tuhá a korpus mohl tvořit funkční celek, bylo zapotřebí jednotlivé části spojit pevně (korpusy) nebo pohyblivě (korpus s dveřmi, víky,...) pomocí kování, lepení nebo truhlářských spojů. Kování na chebském lidovém nábytku umožňovalo hlavně otevírání/zavírání (závěsy) pohyblivých částí a zamýkání (zámký s klíči). Ozdobné vyse-

Konstrukční výkres truhly na podstavci (Nb 178)

Postel s nebesy (vlevo, SMCH, Nb 681) a dětská postýlka (vpravo, SMCH, Nb 58)

kávané závěsy sloužily svým ztvárněním mimo jiné také jako estetický prvek.

Truhlářské spoje

Truhlářské spoje jsou obecně nejčastějšími a nejdůležitějšími spoji na lidovém nábytku. K lepení spojů se nejčastěji používaly klijhy, například pro zmiňované šířkové nastavení konstrukčních desek anebo pro truhlářská nerozebíratelná spojení.

Nám nejznámější jsou klasické **čepové spoje**, použité zejména u rámových konstrukcí v různých variantách: jednoduché či dvojitě nad sebou, s rozporem, dlažbem nebo čepem s perem. Pokud byl čep průběžný, zajišťoval se dřevěnými klínky z čela čepu. Neprůběžná čepová spojení se zajišťovala pomocí kolíků (příp. dřevěných hřebů) z boku spoje. Z této skupiny čepových spojů pochází také nejtýpovější zástupce spojů na lidovém nábytku – **čep s tažným klínem**. U této varianty délka čepu přesahuje hloubku dlažby a díky vsazenému klínu do otvoru v čepu jej šlo kdykoli dotáhnout. Pomocí tohoto spoje truhláři docílili rozebíratelnosti u větších konstrukcí (kozlíkové stoly, rozebíratelné skříně, ...), což vyřešilo problém zejména při stěhování nábytku v obytných staveních s menšími stavebními otvory.

Jednoduché spoje rámu jsou také spojované **přeplátováním**. Tento spoj se zde nachází ve variantě klasické jednoduché nebo se svlakovým plátem, který je méně známý a o něco složitější na výrobu. Oproti běžnému přeplátování se svlakový plát zasouvá do drážky ve tvaru rybniny a profil tímto bránil tvarovým změnám na spojovaném dílu.

Rybinovitěho tvaru se využívalo také u **ozubů**, jež se používaly na rohových spojích korpusů (skříní a zásuvek), se kterými se setkáme v různých variantách. Jde hlavně o typ otevřených ozubů a dále méně častých polokrytých. Ozuby v rozích také společně se středovými spoji výjimečně truhláři nahrazovali **sduženými čepy**. Na krabicových korpusích se ale vždy používaly otevřené ozuby.

Podstavce větších truhel a výplně čel postelí jsou velmi často zapuštěny do sloupků buď na celou tloušťku, anebo jako jednostranně odsazené.

Na nábytku se také setkáme s **dřevěnými hřebi**, jež plnily funkci dnešního železného hřebíku. Kónický prvek s pravouhlym průřezem se do předvrtaného otvoru vtlačil. Tak se připevňovala např. každá ozdobná lišta ke korpusu nebo se zajišťoval již zmiňovaný čep.

Dřevěným hřebům jsou charakterem podobné **dřevěné kolíky**, které se po-

užívaly již méně. Ty už mají pro změnu klasický válcovitý tvar. Původně sloužily kolíky také k zajišťování čepových spojů a později se začaly používat i k samostatnému způsobu spojování, jak ho známe dodnes.

Dalším, možná jedním z méně známých spojů, je **pažení** neboli **paz**, jež se stal základem pro dnešní polodrážku, pero – drážku a vložené pero. Jedná se o klínovité spojení do tvaru písmene „V“. Těchto spojů se využívalo především k šířkovému nastavování (hlavně pro záda skříní aj.).

Z dalších šířkově nastavujících spojů zde nalézáme **dřevěné hmoždíky**, které jsou ve tvaru oboustranné rybniny. (Dnes jsou tyto spojovací prvky již plastové a známé pod názvem Hoffmannovy rybniny.) V nejednom případě je pomocí takovýchto hmoždíků šířkově nastavena celá stolová deska. Hmoždíky jsou zde zadlabány do čel fošen, ze kterých je stolová deska složená.

Posledními nalezenými spoji jsou **svlaky** (zapuštěný, nízký, vysoký, přitloukaný), které jsou i dnes známé, ale vzhledem k dnešnímu způsobu výroby konstrukčních desek už nejsou zcela potřebné. Dříve se totiž svlaky používaly hlavně ke stabilizaci spárovek vytvořených z velmi širokých přířezů. Vysoké svlaky zároveň poskytovaly drážku pro vedení zásuvky umístěnou pod stolovou deskou. Dnešní spárovky už ale svlaky nepotřebují, protože jejich tvarové změny jsou omezeny lepením z úzkých přířezů.

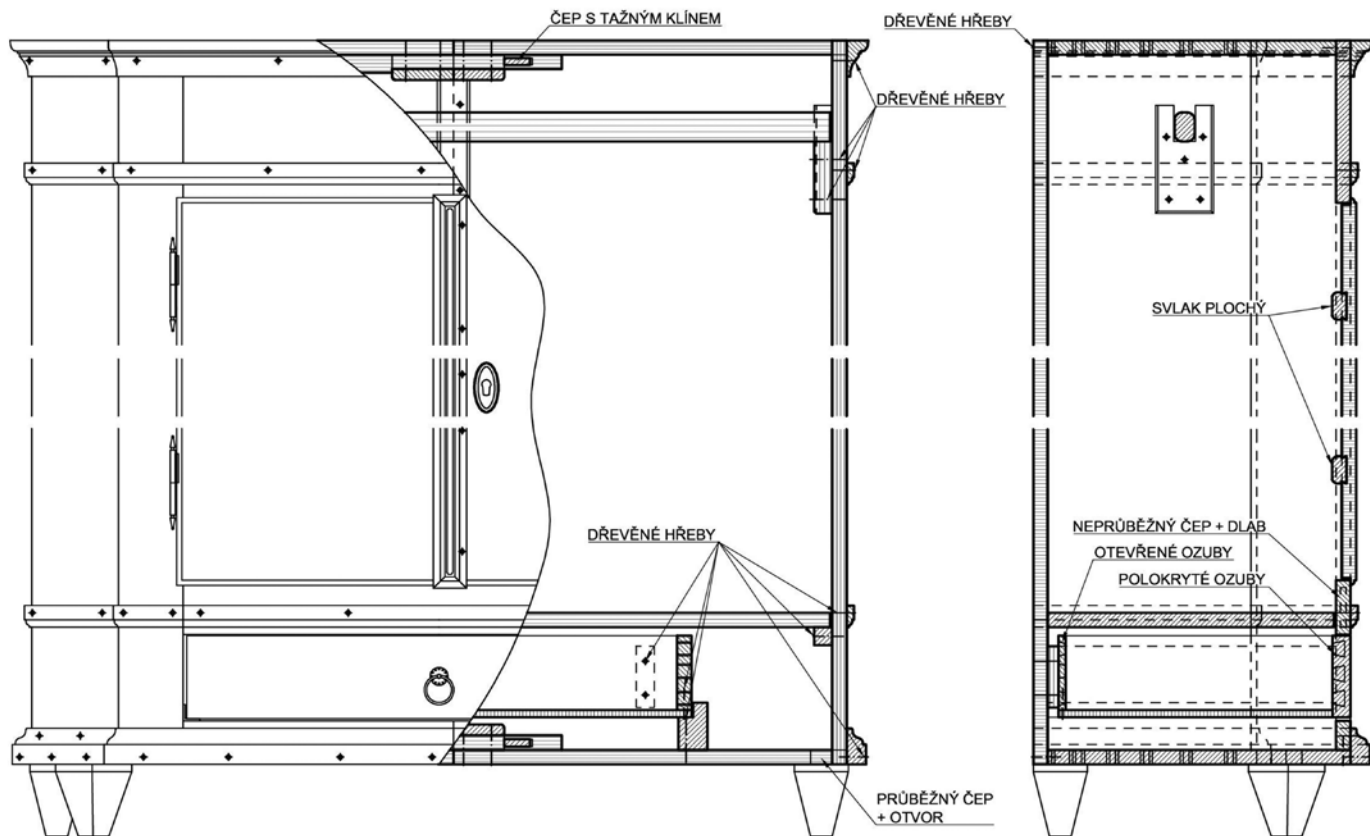
Závěr

Četnost používání zmiňovaných truhlářských spojení do jisté míry klesla s příchodem nových konstrukčních deskových materiálů, na které nelze vždy aplikovat tyto spoje. Přesto si dodnes většina truhlářských spojení uchovávala svoji podobu a používají se v dřevěných konstrukcích i nadále. Jiné spoje naopak upadly v zapomnění nebo byly nahrazeny novými a modernějšími mechanickými spojovacími prostředky a kováními. ■

Konstrukční výkresy dalších solitérů chebského lidového nábytku naleznete v příloze tohoto článku na portálu

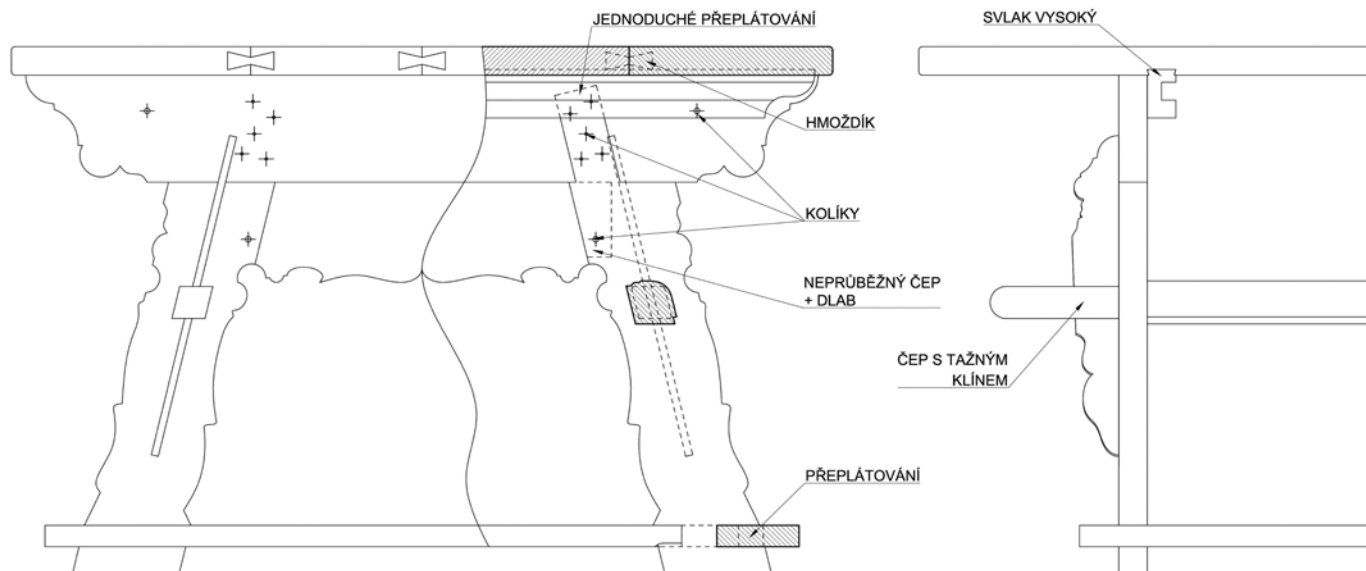
www.drevmag.com

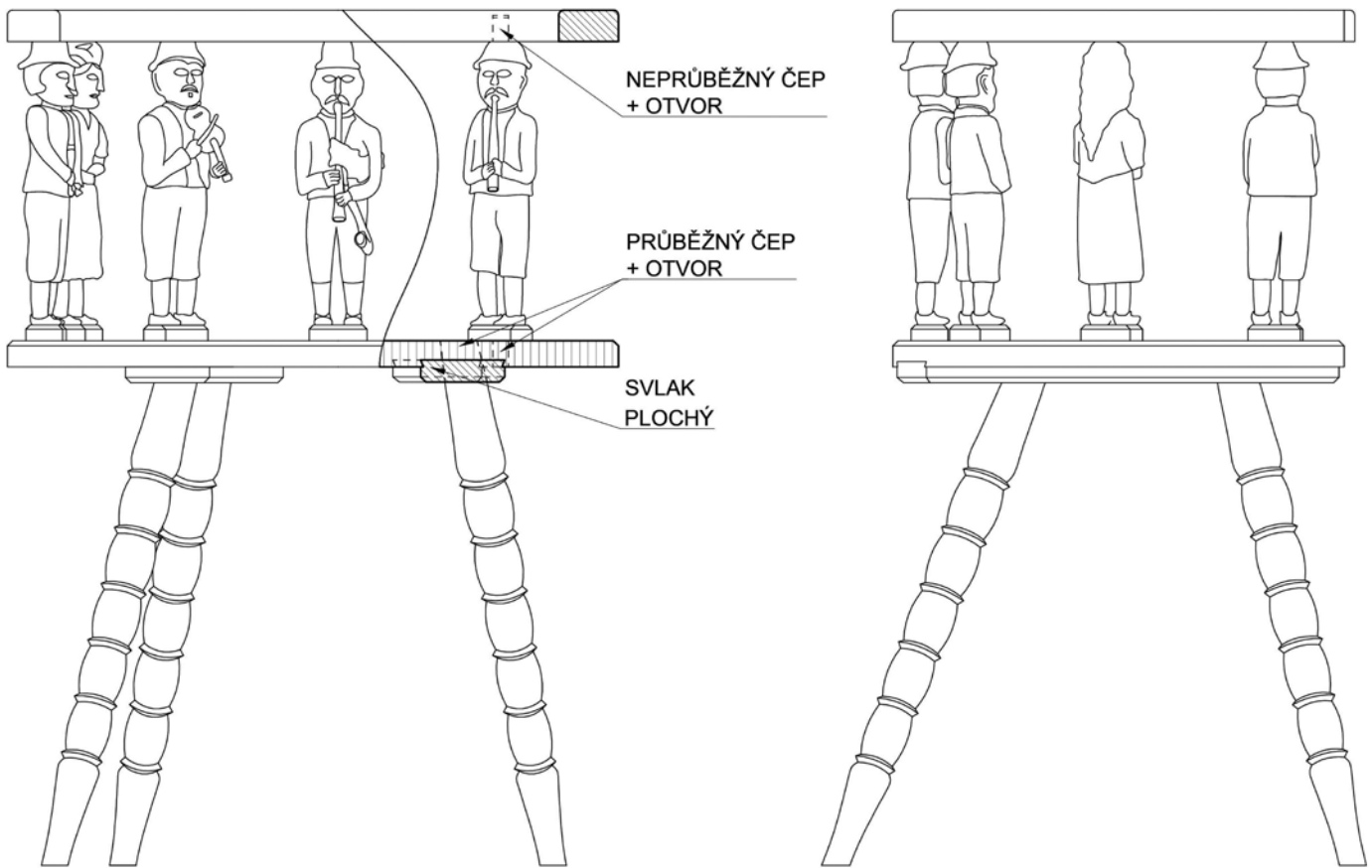
v sekci KONSTRUKCE

Konstrukční výkres dvoudveřové skříně (Nb 145)

Konstrukční výkres jídelního stolu

Konstrukční výkres polokruhového křesla (Nb 24)

Konstrukční výkres kolébky

